

RESSENYES

Ramiro Ledesma Ramos i el feixisme espanyol

Lluís Pizarro
HISTORIADOR

Ferran GALLEGO MARGALEFF, *Ramiro Ledesma Ramos y el fascismo español*, Madrid, Editorial Síntesis, 2005.

L'autor d'aquest text biogràfic és un fecund historiador, assagista i escriptor, professor d'Història Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona i integrant del grup ARTICCLE (Àmbit de Recerca i Trobades Interdisciplinàries sobre Cultura i Política Contemporànies a Llatinoamèrica i Europa). La seva investigació ha anat per camins ben diversos: més conegut pels seus treballs de síntesi sobre la història de l'extrema dreta europea (*De Múnich a Auschwitz: una historia del nazismo, 1919-1945*), així com pels seus assajos sobre el neofeixisme (*Neofascistas: democracia y extrema derecha en Francia e Italia*), va començar a la fi dels vuitanta investigant el militarisme bolivià, i ara mateix tracta la cultura del feixisme espanyol (*Fascismo en España: ensayos sobre los orígenes sociales y culturales del franquismo*).

Ferran Gallego, en les primeres quatre línies del llibre, assenyalava el seu treball com una biografia ideològica i política, d'un personatge en una cultura política que ho determina. Un llibre que és «un recurs per a

¹ Vegeu Norberto BOBBIO, «Prólogo» a Lucien BENDA, *La traición de los clérigos*, Barcelona, Círculo de Lectores, 2000.

² Julien BENDA, *Memorias de un intelectual*, Barcelona, Espasa Calpe, 2005, p. 259-260.

entendre el desenvolupament problemàtic del feixisme en la Segona República i la dictadura de Primo». Els seus objectius són, amb tot, ambiciosos, passen per entrar en el debat historiogràfic sobre la naturalesa del feixisme espanyol, com explicar al lector que el feixisme a Espanya empatitza amb uns sistemes de vida tradicionals que se sentien amenaçats, amb unes experiències socials diverses radicalitzades, i que gràcies a això la seva inicial debilitat s'eixampla, ser feixista a Espanya no partia necessàriament de la JONS o la Falange, això és el que ho diferencia de l'anomenat «feixisme genèric», més habitual a altres països d'Europa. L'obra teòrica de Ledesma és reconeguda, però Gallego vol il·luminar la seva funció com a estrateg, com a captador d'aliances necessàries amb la dreta tradicional, i sobretot pel germen del que vindrà en el procés del partit unificat en la Guerra Civil, l'autor crida l'atenció sobre els aspectes ideològics del feixisme espanyol i sobre la seva potencialitat com a oferent d'identitat, molt poc dibuixats fins ara, aquests darrers seran aspectes ben resolts del llibre. Un altre objectiu d'aquesta obra, potser el que més mou aquí el biògraf, el que més catalitza els seus esforços, és el de revelar els motius de l'abandó de Ledesma de la literatura i la filosofia per la política activa.

El llibre es divideix en una estructura cronològica clàssica, amb cesures dictades pels períodes de col·laboració en revistes culturals, i sobretot per la creació i esgotament de grups polítics, tant com per l'inici d'estratègies en aquests grups i el seu fracàs. Els títols dels capítols busquen ser finestres metafòriques molt clares, didàctiques per al lector, i amb subapartats ja plenament descriptius.

El primer capítol estudia l'etapa de formació de Ledesma. Repassa el clima cultural espanyol del naixement del personatge, el 1905, marcant la influència de la literatura naturalista i sociològica en Ledesma, en el concepte de degeneració dels costums urbans de fi de segle, i insisteix que la cultura conservadora espanyola va veure com a punt àlgid de la decadència espanyola el 98 i no la crisi de les democràcies europees. Ledesma considera la neutralitat espanyola en la Primera Guerra Mundial una oportunitat perduda per a la «nacionalització de les masses». Gallego analitza la figura de l'artista contemporani avantguardista, que considera transcendental per comprendre l'actitud intel·lectual de Ledesma i altres polítics feixistes. Parla de l'activitat de Ledesma en la *Revista de Occidente* d'Ortega y Gasset el

1923 i en *La Gaceta Literaria* de Giménez Caballero el 1927. Parla de la seva única novel·la: *El sello de la muerte* (1924), que serveix a l'autor per mostrar les influències de Nietzsche en Ledesma, la seva idea del triomf de la voluntat que crea a l'individu, el rebuig a la vella moral. Gallego explica l'estudi de Ledesma de la fenomenologia de Heidegger i de Hartmann, amb el qual s'acosta a l'irracionalisme, i la importància de la figura del Quixot com a garant de l'acció i la creació constant. Defensarà els plantejaments de Curzio Malaparte sobre el feixisme mediterrani enfront de l'Europa protestant i liberal i s'acostarà a la Federació Universitària Escolar, a favor d'un sindicat laic d'estudiants i contra les organitzacions confessionals.

Els capítols immediats, Gallego els dedica a traçar l'activitat política de Ledesma. El problema de l'abandó de la literatura i del pensament per la política ho atribueix a una juxtaposició mútua de factors: a la falta d'èxit de la seva novel·la, a la tendència de molts intel·lectuals coetanis a abandonar la literatura per la política, a la necessitat de promoció social, a l'analogia amb la urgència de molts artistes per crear un art comprensible per al ciutadà comú, i particularment a la necessitat creada per la situació política de canvi que li exigeix compromís i acció. El març de 1931 crea el setmanari *La Conquista del Estado* amb Giménez Caballero, Juan Aparicio i Antonio Bermúdez, inspirat en un altre de Malaparte.

Entre març i juliol de 1931 el grup de Ledesma inicia una ofensiva contra el catalanisme polític, centrant-lo en l'Estatut de Núria. Pensen que hi ha perill de desmembrament d'Espanya, criticaran el govern republicà perquè ha deixat fer. Buscaran el suport de mites nacionalistes com el d'Unamuno, Baroja o Ramón Franco. S'enfrontaran també al comunisme perquè, com el liberalisme, ha renunciat a l'essència nacional, busquen suports en els grups urbans moderats de la CNT, però no el troben, i es busca després disputar al catolicisme social les zones rurals.

El grup de *La Conquista del Estado* es constituirà en partit, les JONS renuncien al suport de la CNT i necessiten donar el que Gallego en diu el «*tomb estratègic*», s'acosten al grup ultraconservador, agrarista i clerical d'Onésimo Redondo. L'octubre de 1931 ja no tan sols s'enfronten al comunisme i a la UGT, sinó també a la FAI. L'ascens d'Azaña incorpora al discurs feixista la crítica al «*caracter antinacional y masónico*» de la República, i la traïció als seus propis principis liberals.

La sortida del govern del Partido Republicano Radical de Lerroux i la reorganització de la dreta antiliberal d'Acción Española, amb alfonsins i carlistes, i la unió en el govern de la CNT amb republicans i socialistes decanta molts grups a la dreta extraparlamentària. El 1932 i el 1933, anys crítics per a la JONS, es va gestant l'altre grup feixista espanyol, la Falange. El 1934 es crea la Falange Española y de las JONS. José Antonio Primo de Rivera, membre del triumvirat al costat de Ruiz de Alda i Ledesma, es nega a aliar-se amb el Bloc Nacional. El setembre de 1934 Ledesma abandona el partit, s'ha trencat la idea que el partit servís de palanca revolucionària d'una coalició de dretes. Per a Ledesma la Revolució del 1934 serà una altra ocasió perduda. El 1935 Ledesma Ramos publica dues obres, el *Discurso a las Juventudes en España* i *¿Fascismo en España?*, en la qual es planteja un important canvi ideològic, que li hauria permès crear un nacionalisme de masses modern, segons Gallego.

Un dels vèrtexs de l'anàlisi de Ferran Gallego en aquesta biografia política és el dels canvis de sentit estratègics de Ledesma, les aliances polítiques que en principi esborronen les seves directrius ideològiques, o clarament la seva entrada en política. Quan l'autor tracta de transparentar el que condueix Ledesma a la renúncia, gairebé abrupta, de la literatura i la crítica filosòfica per configurar-se com a líder polític feixista, en el capítol 2, hem trobat a faltar un bon utilatge metodològic, sobretot quan les fonts de què disposen els investigadors per estudiar Ledesma són escasses, inclosos els testimoniatges orals —molt complicats actualment atès el desenllaç violent de la vida de Ledesma, com també els 70 anys que han passat, però crec que, tot i això, són imprescindibles—, i que es redueixen a la pròpia producció literària i als seus discursos polítics. Hauria valgut la pena usar estudis del llenguatge com els anomenats «anàlisi del discurs», que adequadament emprà Álvarez Junco en la seva biografia sobre Alejandro Lerroux —reeditada fa poc per la mateixa editorial que aquest estudi—, que li faria fugir de l'argumentació intuïtiva de cort positivista, que l'allunya del que considerem una biografia històrica moderna, i que ja manejava els anteriors biògrafs de Ledesma, Tomás Borràs i Sánchez Diana.³ Una aportació metodològica forana a la història, per buscar eines

³ José SÁNCHEZ DIANA, *Ramiro Ledesma Ramos: biografía política*, Madrid, Editora

explicatives, és necessària en aquest cas, encara que som conscients que no sanaria totalment el problema, i tant com això ho és l'estudi d'altres intel·lectuals amb una evolució similar del món cultural al polític, alguns dels quals cita Gallego en les seves conclusions. Sigui com sigui, no basta només amb l'obra de Ledesma: la doctrinal, la literària i la propagandística i la seva lectura atenta i crítica, per treure conclusions sobre aquest canvi d'actitud.

En el relat biogràfic que construeix Ferran Gallego, allò col·lectiu es confon amb allò individual en una promiscuïtat difícil de purificar, d'ordenar, en moltes ocasions nosaltres, els lectors, no podem saber si qui realitza tal activitat o es manté passiu amb tal altra, progressa o decau, és Ledesma o és *La Conquista del Estado* o la JONS. Potser hem de pensar que l'autor ha confiat plenament en el discurs oficial del grup encarnat en el dirigent, que és Ledesma, com a únic donant de sentit ideològic. I aquesta peculiaritat apareix també, precisament, perquè la personalitat de Ledesma, la seva identitat distintiva, la seva individualitat pràcticament no actua, l'autor ha ofegat el poc que podríem treure d'ell mateix, donada la quasi absència de dades personals usades a l'estudi, en l'acció política, i la resta —l'important període de formació, amb les seves transicions— ho ha emmotllat al d'altres polítics que van treballar de l'Espanya prèvia a la II República, donant-li una forma final comuna, col·lectiva, fent-lo el representant d'un tipus d'escriptor, d'un tipus d'intel·lectual, d'un tipus de polític, com si fos un personatge intercanviable per altres.⁴

Nacional, 1975. De les dues biografies que citem, aquesta primera està ben documentada, la de Borràs és un treball elegíac, una extensa semblança biogràfica de Ledesma Ramos. Tomàs BORRÀS, *Ramiro Ledesma Ramos*, Madrid, Editora Nacional, 1971.

⁴ Sobre el concepte de «*biografia històrica*» vegeu: José Luis GÓMEZ NAVARRO, *En torno a la biografía histórica*, Madrid, Ed. Instituto Universitario Ortega y Gasset, 1998; i Isabel BURDIEL i Manuel PÉREZ LEDESMA, *Liberales, agitadores y conspiradores: biografías heterodoxas del siglo XIX*, Madrid, Ed. Espasa, 2000. Un paradigma d'aquesta mena de biografia: José ÁLVAREZ JUNCO, *El emperador del Paralelo: Lerroux y la demagogia populista*, Madrid, Alianza Editorial, 1990.